

УДК 343.2/7(477):341.231.14:347.15/17

В.М. Підгородинський

ЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ЧЕСТИ Й ГІДНОСТІ ОСОБИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Європейський суд з прав людини (далі – Суд) в своїй практиці шляхом тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 р. (далі – Конвенція) [1] роз'яснює стандарти щодо захисту права на повагу до честі і гідності. Кримінальне право України повинно відповідати таким стандартам. У цьому зв'язку необхідно визначити, якою мірою дотримується така відповідність. Зазначені стандарти також мають братися до уваги при тлумаченні кримінального права.

Відповідно до ст. 3 Конвенції нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Зрозуміло, що катування і нелюдське поводження і покарання є поводженням, яке принижує гідність людини. Але, як засвідчує вказане положення, ст. 3 Конвенції забороняє також будь-яке інше поводження і покарання, яке принижує гідність людини, виділяючи його в окреме поняття.

Відповідно до рішення Суду у справі “Ірландія проти Сполученого Королівства”, 1978 р., для визнання поводження таким, що принижує гідність людини, недостатньо, щоб воно було просто неприємним або незручним [2]. В рішенні у справі “Кудла проти Польщі”, 2000 р., Суд відніс до поводження, яке принижує гідність людини, поводження, яке викликало у потерпілих відчуття страху, страждання і неповноцінності, що змушувало їх відчувати себе приниженими [3]. Відповідно до рішень Суду у справах “Ранінен проти Фінляндії”, 1997 р., “В. проти Сполученого Королівства”, 1999 р., “Калашников проти Росії”, 2002 р., мета приниження гідності людини не є ознакою поводження, яке принижує гідність людини, але за наявності такої мети вона, звісно, має братися до уваги при вирішенні справи [4, 5, 6]. Згідно із рішенням Суду у справі “Х. проти Федеративної Республіки Німеччина”, 1981 р., проведення примусової психіатричної експертизи обвинувачуваного не є поводженням, яке принижує гідність людини [7]. Згідно із рішенням Суду у справі “Макфілі проти Сполученого Королівства”, 1981 р., обов'язок носити тюремний одяг, зокрема публічно при перевезеннях, також не є поводженням, яке принижує гідність людини [8]. Як можна побачити, в рішеннях у справах “Х. проти Федеративної Республіки Німеччина”, 1981 р. і “Макфілі проти Сполученого Королівства” йдеться про поводження, яке хоча і принижує гідність людини, але є мінімально неминучим для досягнення законних цілей.

Відповідно до рішення Суду у справі “Тайрер проти Сполученого Королівства”, 1978 р., покарання є таким, що принижує людську гідність, якщо приниження при ньому є більшим за приниження звичайного рівня, тобто рівня, властивого будь-якому призначеному судом покаранню. В зазначеній справі Суд визнав

покаранням, яке принижує гідність людини, три удари різками, завдані як призначене судом покарання п'ятнадцятирічному хлопчику в поліцейській дільниці за присутності батька хлопчика та лікаря [9]. При цьому Суд виходив з характеру вказаного покарання як такого (до людини ставилися як до об'єкту, а не як до особистості), і з того, що потерпілого було принижено в його власних очах.

Звернемось до ряду рішень Суду, які стосуються образи та деяких споріднених питань.

В рішенні у справі “Лопеш Гомес да Сілва проти Португалії”, 2000 р., Суд визнав порушення Португалією ст. 10 Конвенції. Керівника газети “Публіко” Лопеша Гомеса да Сілва було засуджено в Португалії до кримінального штрафу і стягнуто відшкодування моральної шкоди у зв'язку із тим, що пан да Сілва назвав кандидата на місцевих виборах Сілва Резенде “гротескним і клоунським кандидатом”, “неймовірною сумішшю реакційної неотесаності, фашистського фанатизму і вульгарного антисемітизму”. В цій справі Суд наголосив на широких рамках критики політиків у зв'язку з їх публічною діяльністю, на праві журналістів на певні перебільшення і провокацію у цьому зв'язку. Суд вказав, що за такі висловлювання взагалі будь-яке засудження є порушенням ст. 10 Конвенції, яка передбачає право на свободу висловлювань [10].

Відповідно до Рішення Суду у справі “Швабе проти Австрії”, 1992 р., засудження пана Швабе за обвинувачення політичного діяча в злочині, за яким вже було винесено вирок суду, є порушенням ст. 10 Конвенції [11].

У Рішенні у справі “Шюрек та Йоздемір проти Туреччини”, 1999 р., Суд зазначив, що засудження журналіста до невеликого штрафу за публікацію листів читачів, в яких слова “фашистська турецька армія”, “банда турецьких вбивць”, “наймані імперіалістичні вбивці” було використано для розпалювання ненависті та закликів до насильства (кривавої помсти), не є порушенням ст. 10 Конвенції [12].

Відповідно до Рішення Суду у справі “Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства”, 1995 р., накладення судом зобов'язання відшкодувати моральну шкоду в розмірі 1,5 мільйони фунтів за обвинувачення старости приватної школи у вчиненні в минулому військових злочинів (такий розмір відшкодування допускався законодавством Сполученого Королівства) є порушенням ст. 10 Конвенції, оскільки такий розмір відшкодування не може вважатися необхідним для захисту репутації [13].

Відповідно до рішення Суду у справі “Ловес проти Сполученого Королівства”, 1988 р., цензура тюремною адміністрацією явно антисемітських видань може бути виправданою в цілях захисту законних інтересів інших осіб, запобігання безладам і злочинам [14]. З цього випливає, що зміст ст. 161 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [15] узгоджується із викладеними стандартами.

Відповідно до Рішення Суду у справі “Григоріадес проти Греції”, 1997 р., засудження новобранця за образливі висловлювання на адресу армії в листі до його старших офіцерів є порушенням ст. ст. 10 Конвенції. Суд зазначив,

що влада держави не має права з мотивів запобігання порушенням військової дисципліни приймати норми права, які обмежують свободу висловлювань, навіть коли висловлювання спрямовані проти армії як інституту. Щодо міцних виразів в цій справі Суд зазначив, що вони були висловлені в контексті загальної тривалої критики армійського життя та армії як інституту. Суд також вказав, що відповідного листа не було спрямовано проти адресата листа та інших осіб [16].

Але інша справа, коли мова йде про образи в контексті закликів до підриву військової дисципліни. Так, у Рішенні у справі “Енгель та інші проти Нідерландів”, 1976 р., Суд зазначив, що заборона публікації та розповсюдження листівок з критикою вищих офіцерських чинів не є порушенням ст. 10 Конвенції, якщо така критика міститься в контексті закликів до порушення військової дисципліни. При цьому Суд послався на концепцію “громадського порядку”, а саме дисципліни в армії, і незаконність зловживання свободою висловлювань [17]. З цього випливає, що зміст КК України щодо криміналізації образ в ролі підбурювання (закликів) до військової непокори, невиконання наказу, опору начальникові або примушування його до порушення службових обов’язків (ч. 4 ст. 27 і ст.ст. 402, 403, 404 КК України відповідно) узгоджується із викладеними стандартами.

В рішенні у справі “Таммер проти Естонії”, 2001 р., Суд не визнав порушенням ст. 10 Конвенції засудження журналіста за КК Естонії за образу у зв’язку з публікацією інтерв’ю, в якому про пані Лаанару (другу жінку колишнього прем’єр-міністра Естонії пана Савісаара) було сказано, що “особа, яка зруйнувала чужий шлюб, негідна та легковажна матір, яка забуває про свою дитину, – не найкращий приклад для молодих дівчат”. При цьому Суд виходив з того, що зазначена публікація не була виправданою з огляду на суспільний інтерес. Використані журналістом слова за змістом і стилістичним забарвленням є властивими естонській мові і в такому сенсі не мають еквівалентів в англійській мові (на якій розглядалася справа в Суді). Тому Суд прийняв до уваги висновок національного суду про те, що самі по собі відповідні естонські слова не є лайливими, образливими, але у випадку, який розглядається, вони були образливими з урахуванням контексту і ситуації. Відповідні аспекти приватного життя пані Лаанару вже були відомими громадськості, тому висловлювання не мали за мету висвітлення таких обставин, а, отже, були спрямовані на приниження людини в очах суспільства [18].

Відповідно до Рішення Суду у справі “Мюллер та інші проти Швейцарії” (яка стосувалася честі та гідності людини як такої), 1988 р., засудження художника та інших осіб до штрафу за показ непристойних картин не є порушенням ст. 10 Конвенції, оскільки є необхідним в демократичному суспільстві для захисту моральності, а конфіскація зазначених картин не була недомірним заходом, оскільки художник мав право подати скаргу щодо скасування або заміни конфіскації, якщо картини більше не становитимуть небезпеки або для захисту моральності будуть достатніми більш м’які заходи [19].

Розглянемо ряд рішень Суду у справах, які стосуються наклепу та деяких споріднених питань.

Газета “Бергенс Тіденде” розмістила публікації про невдалі пластичні операції в клініці доктора Р. із фотоматеріалами. Норвезький суд засудив головного редактора газети і журналістів-авторів публікацій до штрафу приблизно у 900000 доларів США з тих мотивів, що чимало тверджень журналістів не можна довести. Але Суд рішенні у справі “Бергенс Тіденде” проти Норвегії”, 2000 р., дійшов висновку про порушення Австрією ст. 10 Конвенції з тих мотивів, що розглядуване питання становить суспільний інтерес в контексті охорони здоров’я людини, а журналісти відповідно до Конвенції мають право на власний розсуд обирати методи викладення подій [20].

У Рішенні у справі “Тома проти Люксембургу”, 2001 р., Суд дійшов висновку про порушення Люксембургом ст. 10 Конвенції. Обставини справи є такими/ Журналіст Марк Тома по радіо процитував інтерв’ю із оприлюдненої іншою особою статті, в якому власники покритих лісами територій розмірковували на тему шахрайства у лісовідновлювальному секторі Люксембургу, при цьому відповідних чиновників Комісії з лісів можна було ідентифікувати за непрямими ознаками. Пана Тома в Люксембурзі було засуджено за дифамацію. Але Суд не погодився із цим, пославшись на суспільний інтерес (відповідне питання широко обговорювалось у ЗМІ Люксембургу) і на право журналістів на розповсюдження тверджень іншої особи з таких питань із вже оприлюдненої статті. Суд зазначив, що журналіст не зобов’язаний дистанціюватися від розповсюджуваних висловлювань інших осіб. Було достатнім, що він зазначив, що надає цитату із “сильними висловлюваннями” [21].

В рішенні у справі “Дю Руа та Малорі проти Франції”, 2000 р., Суд зазначив, що засудження керівника газети і журналіста за повідомлення даних про кримінальну судову справу, ініційовану юридичною особою проти одного із її колишніх керівників, є порушенням ст. 10 Конвенції [22]. Зазначені стандарти мають братися до уваги при тлумаченні ст. 387 КК України, яка передбачає розголошення даних досудового слідства або дізнання.

У Рішенні у справі “Педерсен и Бадсгард проти Данії”, 2003 р., Суд зазначив, що засудження журналістів за створення у чималій кількості телеглядачів враження, що поліцейський вчинив злочин (брав участь в приховуванні звіту по справі про вбивство), яке не ґрунтувалося на достовірній і точній інформації, не є порушенням ст. 10 Конвенції [23].

У Рішенні у справі “Маквікар проти Сполученого Королівства”, 2002 р., Суд зазначив, що заборона журналісту повторювати звинувачення відомого легкоатлета Лінфорда Крісті у вживанні допінгу без заслужуючи на довіру доводів не є порушенням ст. 10 Конвенції [24].

В рішенні у справі “Озгур Гундем проти Туреччини”, 2000 р., Суд дійшов висновку, що саме по собі оприлюднення поглядів курдів на фоні влаштованої ними хвилі терактів, викрадень, вбивств не підлягає розумінню як таке, що може призвести до расової чи національної ворожнечі. Влада Туреччини повинна визнавати інші погляди та відповідну критику своєї діяльності, навіть провокаційну, а громадськість має право бути обізнаною із різними поглядами на складнощі в південно-східній частині Туреччини [25].

В рішенні Суду у справі “Х. проти Федеративної Республіки Німеччина”, 1982 р., йдеться про те, що памфлети, де вбивства мільйонів євреїв з політичних мотивів за часів Третього Рейху названі сіоністською містифікацією, є наклепом на єврейську спільноту і кожного її члена. Викладене треба брати до уваги при тлумаченні ст. 161 КК України [26].

У Рішенні у справі “Кастелс проти Іспанії”, 1992 р., Суд вказав, що засудження журналіста за образу уряду шляхом оприлюднення статті, де пан Кастелс звинуватив уряд в підтримці нападів, потуранні нападам озброєних груп на басків, є порушенням ст. 10 Конвенції з огляду на права журналістів [27].

Відповідно до Рішення Суду у справі “Ферайнігунг демократішер золдатен остеррайхе та Губі проти Австрії”, 1994 р., заборона міністерством оборони розповсюджувати журнал “Ігель” серед солдат в казармах у зв’язку із критикою військового керівництва (скаргами на умови служби) і закликами порушувати кримінальні справи проти високих начальників є порушенням ст. 10 Конвенції, оскільки відповідні матеріали були дискусійним форумом, до якого у збройних силах демократичної держави слід ставитися толерантно [28].

У Рішенні у справі “Кроне Верлаг ГмбХ & Ко. КГ проти Австрії”, 2002 р., Суд зазначив, що заборона журналісту публікувати фотографії політика у зв’язку із статтями про нібито отримання ним незаконної зарплатні і схожими статтями є порушенням ст. 10 Конвенції. При цьому Суд послався на відсутність вагомих причин для такої заборони, на суспільний інтерес, а також на те, що відповідні фотографії на час такої публікації вже містилися на веб-сайті парламенту і не розкривали деталей приватного життя політика [29].

У Рішенні у справі “Унфбхангіге Ініціатів Інформаціонсвілфалт проти Австрії”, 2002 р., Суд зазначив, що заборона журналісту критикувати програмні положень Австрійської партії свободи щодо імміграції та іноземців як расистські є порушенням ст. 10 Конвенції, пославшись на політичну дискусію, суспільну значимість питання і те, що відповідні судження журналіста були оціночними [30].

У Рішенні у справі “Гаведа проти Польщі” (яка стосувалася іміджу держави), 2002 р., Суд зазначив, що заборона реєструвати журнал із назвою “Німеччина – тисячолітній ворог Польщі” з тих мотивів, що така назва суперечить дійсності (надає незбалансовану картину фактів, акцентуючи увагу на негативних аспектах відносин держав), не передбачена законодавством Польщі і тому є порушенням ст. 10 Конвенції [31].

В рішенні справі “Андреас Вабл проти Австрії”, 2000 р., Суд погодився із рішенням австрійського суду, відповідно до якого член парламенту Австрії Андреас Вабл не мав права обвинувачувати газету “Кронен-Цайтунг” (Kronen-Zeitung) у “журналістському фашизмі” через цитування нею вимог поліцейського до пана Вабла щодо проходження паном Ваблом тесту на ВІЛ [32].

В Рішенні у справі “Роман та Шміт проти Люксембургу”, 2003 р., Суд зазначив, що обшук журналіста для виявлення джерела його інформації про накладення штрафу на міністра (у зв’язку із звинуваченнями журналіста

у незаконному використанні відповідної конфіденційної інформації, отриманої незаконним шляхом в Управлінні з реєстрації земель і державної власності) не є порушенням ст. 10 Конвенції. Суд вказав, що слідство повинно було шукати інших засобів перевірки і підтвердив тим самим право журналістів на нерозголошення джерел журналістської інформації [33].

На підставі викладеного можна зробити висновки, що КК України не порушує зазначених міжнародних стандартів. Відповідна проведена криміналізація узгоджується із вказаними стандартами, а те відповідні діяння, які не повинно бути криміналізовано, злочинами в Україні не визнано.

Література

1. Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13.
2. Case of Ireland v. the United Kingdom. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
3. Case of Kudla v. Poland. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
4. Case of Raninen v. Finland. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
5. Case of V. v. the United Kingdom. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
6. Case of Kalashnikov v. Russia. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
7. Case of X. v. Federal Republic of Germany, 1981. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
8. Case of McFeeley v. the United Kingdom. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
9. Case of Tyrer v. the United Kingdom. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
10. Case of Lopes Gomes da Silva v. Portugal. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
11. Case of Schwabe v. Austria. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
12. Case of Surek and Ozdemir v. Turkey. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
13. Case of Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
14. Case of Lowes v. the United Kingdom. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
15. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
16. Case of Grigoriades v. Greece. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
17. Case of Engel and others v. the Netherlands. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
18. Case of Tammer v. Estonia. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
19. Case of Müller and others v. Switherland. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
20. Case of Bergens Tidende and others v. Norway. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
21. Case of Thoma v. Luxembourg. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
22. Case of Du Roy and Malaurie v. France. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
23. Case of Pedersen and Baadsgaard v. Denmark. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
24. Case of McVicar v. the United Kingdom. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
25. Case of Ozgur Gundem v. Turkey. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

26. Case of X. v. Federal Republic of Germany, 1982. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
27. Case of Castells v. Spain. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
28. Case of Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria.
29. Case of Krone Verlag GmbH & Co. KG v. Austria. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
30. Case of Unabhängige Initiative Informationsvielfalt v. Austria. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
31. Case of Gaweda v. Poland. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
32. Case of Andreas Wabl v. Austria. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
33. Case of Roeman and Schmit v. Luxembourg. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

Анотація

Підгородинський В.М. Значення деяких рішень Європейського Суду з прав людини з питань захисту честі і гідності особи для кримінального права України.

– Стаття.

Автором розглянуто ряд положень практики Європейського суду з прав людини з питань честі і гідності людини в контексті кримінального права України. Приділено увагу тлумаченню кримінального права з урахуванням відповідної практики Європейського суду з прав людини. Зроблено висновок, що Кримінальний кодекс України відповідає міжнародним стандартам щодо розглянутих питань.

Ключові слова: честь людини, гідність людини, практика Європейського суду з прав людини, свобода висловлювань, Кримінальний кодекс України.

Summary

Pidgorodinskiy V.M. Value of some decisions of European Court of human rights in the questions of defence of honour and dignity of person according to the criminal law of Ukraine. – Article.

The European Court of Human Rights by the interpretation of Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms explains standards concerning protection of the right to respect for honor and dignity. The criminal right of Ukraine should answer to this standards. Thereupon it is necessary to define, in what measure such conformity is observed. The specified standards also should be taken into account in the interpretation of the criminal law.

Key words: right to respect for honor and dignity, ECHR decisions.

УДК 343.37

Н.О. Гуторова

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кримінальна відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності передбачена переважно розділом УП Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК). За допомогою норм цього розділу законодавець прагнув забезпечити охорону відносин у цій сфері від суспільно небезпечних посягань. Але, при формулюванні статей зазначеного розділу не завжди належним чином